

Türk İşaret Dilindeki Olumsuz Tümcelere Derlem Tabanlı Yaklaşım

Bahtiyar Makaroğlu

Ankara Üniversitesi

Alanyazın. Tipolojik benzerliklere rağmen işaret dillerinde (İD) – özellikle el-dışı biçimbirimlerde – diller arası farklılıklar gözlemlenmektedir: kimi dillerde ele-ait olumsuzlayıcı zorunlu iken (örn. İtalya İD), kimi dillerde (örn. Alman İD) ise tümce sadece el-dışı işaretleyici ile olumsuzlanabilmektedir (Pfau, 2016). Alanyazında yaygın bir biçimde, ÖNE temel dizilişine sahip Türk İşaret Dilinde (TİD) ele-ait olumsuzlayıcının -değil- tümce-sonu konumunda bulunduğu ve bu olumsuzluk işaretini ise genellikle başı geri yatırma (bgy) izlediği öne sürülmektedir (Zeshan, 2006; Kubuş, 2008; Gökgöz 2011). Şu ana kadar yapılan çalışmalara göre İD’ler, ele-ait ya da el-dışı baskın olmak üzere tipolojik olarak iki türe ayrılmaktadır. Zeijlstra’nın (2004, 2008) tümcesel olumsuzluğa (TO) ilişkin özellik tabanlı sınıflamasını takip eden Pfau (2016), TİD’i Katı-Olmayan Olumsuz Uyum (OU) dili olarak tanımlamaktadır.

Amaç. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada TO, kısmen çözümlenmiş TİD Derleminden (Dikyuva, Makaroğlu ve Arık, 2015) elde edilen doğal veriler kullanılarak incelenmektedir. Derlem, 26 farklı ilden 116 anadili işaretçisinin diyaloglarından ve anlatılarından oluşmaktadır. Derlem verisine dayanan bu çalışmada, TO’ya ilişkin biçimsözdizimsel düzlemde (i) el-dışı işaretleyicilere (EDİ) odaklanılarak TİD’de tümcenin sadece EDİ ile olumsuzlanabildiği ve (ii) tümce-sonu konumundaki iki olumsuz sözlüksel birimin tümcenin anlamsal kutbunu değiştirebileceği önerilmektedir.

I. Olumsuz EDİ’ler. Zeshan (2006) ve Gökgöz (2011), tümcenin sadece EDİ ile olumsuzlanamayacağını iddia etmesin karşın derlemden elde edilen bulgular, TİD’de TO’nun sadece EDİ’lerle yapılabileceğini göstermekte: (i) kaş kaldırma (kk) (1), (ii) olumsuz bitmişlik görünüşü – yanak şişirme (yş) (2), (iii) bgy (3). Elde edilen örnekler, – en azından ilk bakışta – Zeshan ve Gökgöz’ün aksine TİD’in katı bir şekilde ele-ait olumsuzlama sistemi özelliğinde bulunmadığını öne sürmektedir.

(1) _____kk
tümce konu anlamak [21:002-B:00:06:10-S:00:06:12]

“Dediklerini anlamadım.”

(2) _____yş
im₁ im az im₁ gitmek [65:003-B:00:01:05-S:00:01:07]

“Ben oraya henüz gitmedim.”

(3) _____bgy
hâlâ büyüme im₃ [65:005-B:00:05:36-S:00:05:38]

“Hâlâ büyümedi.”

II. Olumsuz uyum. OU açısından Alman ve İtalyan İD ve TİD arasında belirgin benzerlikler bulunmasına karşın (Pfau, 2016), olumsuz birimlerin tümce içinde konumları açısından diller arasında farklılıklar gözlemlenmektedir: Zeshan ve Gökgöz’ün aksine (i) değil, el-dışı olumsuz bitmişlik görünüşü birleştğinde tümce olumsuz kalmakta (4); (ii) değil ve olumsuz yeterlilik kipliği olz.yet.kip, başı yana yatırma (byy) ile tümcenin olumsuzluk yorumunu değiştirmeden bulunabilmekte (5); (iii) iki olumsuz biçimbirime (yş ve bgy) karşın OU okuması mümkün olmakta (6); öte yandan (iv) olumsuz belirteç hiç ve değil, tümce-sonu konumunda bulunduğu ikili olumsuzluk (İO) okuması ortaya çıkmaktadır (7). TİD verisi incelendiğinde, ilk gözlemler olumsuz işaretlerin sözdizimsel konumu ile İO arasında bir ilişkinin bulunduğunu, kaş indirmenin (ki) bir tür “olumsuz konulaştırma” işlevinde yer aldığını ve TİD’in OU veya İO dili olduğu sorusunun yeniden tartışılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

(4) _____yş bgy
konya gitmek değil [17:004-B:00:07:59-S:00:08:01]

“Konya’ya gitmedim.”

(5) _____ byy
anlamak değil olsz.yet.kip [63:010-B:00:01:52-S:00:01:53]
“Anlayamadım.”

(6) _____ yş+
_____ bgy
alışveriş almak [17:007-B:00:00:33-S:00:00:34]
“Bir şey almadım.”

(7) _____ bgy
_____ ki
televizyon im₁ izlemek hiç değil [21:002-S:00:06:17-E:00:06:19]
“Televizyon izlemedim değil.” (= “Bazen televizyon izledim.”)

Sonuç. TO’ya ilişkin derlem tabanlı araştırma, önceki çalışmalardan birçok açıdan farklılık gösterdiğini bulgulamıştır: (i) TİD, tamamen ele-ait baskın olumsuz sistemde yer almamakta ve tüm sadece EDİ’lerle – bgy, ki, kk, yş – olumsuzlanabilmekte, (ii) tümcede EDİ ile olumsuz ele-ait işaret, ele-ait olumsuz işaret dili ile başka olumsuz birim veya el-dışı birleşen ile başka olumsuz EDİ arasında olumsuz uyum görülebilmekte, (iii) TİD’de olumsuz EDİ’ler sadece bgy ile sınırlanmamakta, (iv) konulaştırma stratejisi, İO okumalarını açıklayabildiği öne sürülmekte.

Terimler (Türkçe-İngilizce)

Başı geri yatırma	Backward head tilt
Ele-ait	Manual
El-dışı	Non-manual
İkili olumsuzluk	Double negation
İşaretçi	Signer
İşaretleyici	Marker
Olumsuzlayıcı	Negator
Olumsuz uyum	Negative concord

Kaynakça

- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., & Arik, E. (2015). *Türk İşaret Dili Dilbilgisi Kitabı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Ankara.
- Gökgöz, K. (2011). Negation in Turkish Sign Language: The syntax of nonmanual markers. *Sign Language & Linguistics*, 14(1), 49–75.
- Kubuş, O. (2008). *An Analysis of Turkish Sign Language (TİD) Phonology and Morphology*. MA thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Pfau, R. (2016). A featural approach to sign language negation. In: P. Larrivé, P. & C. Lee (Eds.). *Negation and Polarity. Experimental Perspectives*. Dordrecht: Springer, 45–74.
- Pfau, R., & Quer, J. (2007). On the syntax of negation and modals in Catalan Sign Language and German Sign Language. In Pamela Perniss, Roland Pfau & Markus Steinbach (eds.), *Visible variation: Comparative studies on sign language structure*, 129–161. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Quer, J. (2012). Negation. In R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (Eds.), *Sign Language. An international handbook* (pp. 316–339). Berlin: de Gruyter.
- Zeijlstra, H. (2004). *Sentential Negation and Negative Concord*. PhD dissertation, University of Amsterdam. Utrecht: LOT.
- Zeijlstra, H. (2008). *Negative concord is syntactic agreement*. Manuscript, University of Amsterdam (<http://ling.auf.net/lingBuzz/000645>).
- Zeshan, U. (2006). Negative and interrogative structures in Turkish Sign Language (TİD). In U. Zeshan (Ed.), *Interrogative and negative constructions in Sign Languages* (pp. 128–164). Nijmegen: Ishara Press.